

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KEREITE YA 12

SESOTHO PUO YA TLATSETSO YA BOBEDI (SAL)

PAMPIRI YA 1 (P1)

PUDUNGWANA 2011

GAUTENG

MATSHWAO: 120

NAKO: dihora tse 2½

Pampiri ena e na le maqephe a 18.

DITAELO HO MOHLAHLAHOBUWA

1. Pampiri ena e arotswe DIKAROLO tse THARO, e leng:

KAROLO YA A: Tekokutlwisiso	(30)
KAROLO YA B: Kgutsufatso	(10)
KAROLO YA C: Thutapuo le tshebediso ya puo	(60)
KAROLO YA D: Dingolwa (Palekgutswe)	(20)
2. Bala ditaelo TSOHLE ka hloko.
3. Araba dipotso TSOHLE.
4. Qala karolo e NNGWE le e NNGWE leqepheng le LETJHA.
5. Seha mola qetellong ya karolo e nngwe le e nngwe.
6. Nomora dikarabo tsa hao jwalo feela ka ha dipotso di nomorilwe pampiring ya dipotso.
7. Tlola mola dipakeng tsa dikarabo tsa hao.
8. Ngola ka mongolo o makgethe mme o balehang.
9. Tsepamisa maikutlo haholo mopeletong le popong ya dipolelo tse nepahetseng.
10. Dipotso TSOHLE di arajwe ka Sesotho.

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO

POTSO YA 1

Potsong ena o nehilwe mefuta e mmedi ya ditema. Bala tema e nngwe le e nngwe ka hloko o nto araba dipotso tsohle tse botsitsweng hodima yona.

Bala tema ena e latelang ka hloko, ebe o araba dipotso tse hlahang tlasa yona. Araba ka lentswe le le leng feela moo ho hlokehang, ntle le haeba potso e hloka tlhaloso kapa karabo e teletsana.

TEMA YA 1

Batho ba bangata ha ba ke ba hlophise maemo a bona a ditjhelete mabapi le ha ba se ba le siyo kapa ha maemo a bona a se a fetohile. Bophelo bo naka di maripa, mme hona ho etsa hore motho a tsebe ho itokisetsa bokamoso hobane bophelo bo boima ebile bo thata. Ke ka hona re tlamehang ho itshireletsa.

Hobaneng ha o hloka pholisi?

Dipholisi ke mokgwa wa ho hlokomela ba lelapa la hao ha o se o hlokahele, o kula, o qhwadile kapa o felletswe ke mosebetsi. Ho ba le pholisi ho ka etsa hore ba lelapa la hao ba phomole moyeng. Dipholisi di fumaneha ka mefuta e meraro e leng: *'credit life cover'*, *'life cover'*, le *'funeral cover'*.

'Life cover' e sebetsa jwang?

Ho na le dintho tseo o sa rateng hore ba lelapa la hao ba kgathatsehe ka tsona ha o se o le siyo. Ke dintho tse kang lefa la hao kapa dikoloto tsa hao. *Life cover* ke pholisi ya nako e telele, e sireletsang letlotlo la hao. Ha o nka pholisi ya mofuta ona, o tla botswa dipotso mabapi le tsela eo o phelang ka yona, maemo a hao a bophelo, mme o etswe diteko tsa HIV. Dintlha tsena ke tsona tse thusang ho bona hore o tla lefiswa bokae ka kgwedi. Ho tla tsejwa le tjhelete e ka lefuwang ba lelapa hore e ka ba bokae ha o se o le siyo. E ka lefuwa hang kaofela ha yona kapa ka kgwedi.

'Funeral cover' yona e sebetsa jwang?

Ha o hloka hloka, ba lelapa la hao ke bona ba tla jara ditjeho tsa lepato la hao haeba o se na pholisi. Se ba rwese morwalo o boima wa hore ba o pate. Ho phema sena ke hore o iphumanele pholisi ya *'life cover'* ka baka la hore yona e lefella tjhelete e tlase kgwedi le kgwedi. Ho yona ha ho hloka hloka diteko tsa HIV. Hang ha o hloka hloka, tjhelete ya teng e fumanwa hang ka mora dihora tse 48 e le hore ba lelapa ba tle ba tswele pele ka ditlhophiso tsa ho o boloka.

'Credit life cover' e sebetsa jwang?

Ha o qala o fumana mosebetsi, o tlameha ho nahana ka pholisi ya *'credit life cover'* ho sireletsa dikoloto le thepa ya hao. Pholisi ya *'credit life cover'* e o sireletsa ha o se o hlokahele, o qhwadile kapa o felletswe ke mosebetsi empa o e na le dikoloto. O ka fumana pholisi ya hao khampaneng ya inshoreense kapa bankeng. Rera bokamoso ba hao kajeno hobane la hosasa ha le tsejwe.

[E qotsitswe le ho lokiswa ho tswa makasineng wa *Bona*, Pherekong 2011:74]

- 1.1 Bolela mefuta e MMEDI ya dipholisi eo o ka e rekang ha o ilthophisetsa bokamoso. (2)
- 1.2 Ke dintho dife tse PEDI seratswaneng sa boraro (3) tseo o ke keng wa rata hore lelapa la hao le kgathatsehe ka tsona ha o se o hlokahetse? (2)
- 1.3 Hobaneng ha motho a lokela ho ba le pholisi? Fana ka mabaka a MABEDI feela. (2)
- 1.4 'Credit life cover' e sebetsa jwang? Kgetha karabo e nepahetseng. Ngola nomoro ya potso o nto ngola tlhaku ya alfabete e nepahetseng feela.
- A E lefa dikoloto tsa motho.
B E lefa dikoloto tsa motho ha a se a hlokahetse, a felletswe ke mosebetsi kapa a qhwadile.
C E lefella bana ba motho ha a sa kgone ho ba lefella yunivesithing.
D Ha ho karabo e nepahetseng ho tse boletsweng. (1)
- 1.5 Ke polelo efe e sa dumellaneng le tema eo o e badileng? Kgetha karabo e fosahetseng. Ngola nomoro ya potso, o nto ngola tlhaku ya alfabete feela.
- A Motho o hloka pholisi hore ha a se a le siyo kapa a felletswe ke mosebetsi a tle a se sokole.
B Motho o nka pholisi hore a tle a be le tjhelete e ngata.
C Motho o nka pholisi hore ba lelapa la hae ba se fumane bothata mohla a seng a ba siile.
D Ha ho karabo e nepahetseng ho tse boletsweng. (1)
- 1.6 Ke pholisi efe e hlokanang hore motho a etse diteko tsa HIV pele a e nka? Hona hobaneng ha motho a tshwanela ho nka diteko tsee pele a nka pholisi ee? (3)
- 1.7 Ke Nnete kapa Mafosi hore Motho ha a hloke pholisi ya lepato hobane ha a hlokahetse, mmuso o tla mo pata? Tshehetsa karabo ya hao ka lebaka. (3)
- 1.8 Na motho a ka nka dipholisi tse boletsweng temeng ya A? Tshehetsa karabo ya hao ka lebaka. (2)
- 1.9 Na o dumellana le mongodi ha a re 'la hosasa' ha le tsejwe moleng wa ho qetela temeng ee? Hobaneng ha o realo? (2)
- 1.10 O nahana hore taba tsa tema ee di a kgoleha? Hobaneng ha o realo? (2)

Boha tema ena, mme ha o qetile o arabe dipotso tse e latelang.

TEMA YA 2

O MOTENYA, O MOTLE, O A KGAHLEHA? E BA SEBONTSHI SA RONA

BONA

KELETSO YA SEBELE
Tobana le ho tshwara
ka thata mosebetsing
Tseka bana
ke mohiri wa hao

HAPA BASARI E BITSANG
R15 000
Mosebetsi wa difofaneng o hlokang materiki feela!

DIAPARO TSA BA BA TENYA
DI SE BE MPE!

KGALEMO
Dikeletso baneng ba sa batleng ho hola

SHEBAHALA NTLE LE HO SENYA TJHELETE
Ntlafatsa mmele ka ditholwana, tswekere, kofi le tse ding

SLINDILE NODANGALA:
MERERO YA SELEMO SE setjha
Ke tla tlohela diet
Ke je tse phepo
Ke ithate

MOKGWA WA
Ho ntlafatsa dithuto tsa hao

JANUARY 2011
SESOTHO
R8.75 (VAT incl)
Other countries R7.67 (tax excl)

9 770302 923000 11001

[Se nkuwe makasineng wa Bona, Pherekong 2011:1]

- 1.11 Ditaba tsa sehlooho makasineng oo ke dife? Kgetha karabo e nepahetseng. Ngola nomoro ya potso e be o ngola tlhaku ya alfabete feela, o nto hlalosa lebaka leo o kgethileng karabo ya hao ka lona.
- A O mo tenya, o motle, o a kgahleha, mme o ka ba le diaparo tse ntle.
B *Bona* ke makasine e ratehang ho feta dimakasine tse ding.
C Mokgwa wa ho ntlhafatsa dithuto tsa hao.
D Ha ho karabo e nepahetseng ho tse boletsweng. (3)
- 1.12 O rekile makasine wa *Bona*. Ke ditaba dife tseo o ke keng wa kgothalletsa baithuti ba Kereite ya 12 ho di bala ho tse latelang?
- A Hapa basari e bitsang R15 000 bakeng sa dithuto tsa hao.
B Mosebetsi difofaneng o hlokang materiki feela.
C Mokgwa wa ho ntlafatsa dithuto tsa hao.
D Tseka bana. (1)
- 1.13 Mme ya setshwantshong o rwetse eng monwaneng? (1)
- 1.14 Hobaneng ha mongolo o ka ntle ho makasine e leng, '*MERERO YA SELEMO*' o ngotswe ka mongolo o moholo ho feta dihloohwana tse ding? (2)
- 1.15 Ha o nahana, hobaneng ha baphatlalatsi ba makasine ba hlahisitse dihlooho tsee tsa ditaba leqepheng le qalang la *Bona*? (2)
- 1.16 Mme ya setshwantshong o rwetse eng? Kgetha karabo e nepahetseng.
- A Wiki.
B O lohile.
C Ke moriri wa hae o dikgobe.
D Ha ho karabo e nepahetseng ho tse boletsweng. (1)

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KGUTSUFATSO

POTSO YA 2

TEMA YA 3

Bala ditaba tsa tema e latelang, ebe o di kgutsufatsa ka dintlha tse SUPILENG ka mantswe a sa feteng a 60 tse fupereng mehopolo ya sehlooho. Dintlha tsa hao di be ka sebopeho sa dipolelo tse hlhlamanang, e seng ka lentswe le le leng feela. Bontsha palo ya mantswe ao o a sebedisitseng qetellong ya kgutsufatso ya hao.

Ho qala kgwebo ke mosebetsi o thata, o hlohang nako e ngata. Ho aha kgwebo ke ho sebetsa ka seo o leng motlotlo ka sona. Iqapele ho hong hore o fapane le ba bang, hore o ikgetholle ho ba bang. O lokela ho fumana lesedi le felletseng ka sehlahiswa sa hao hore se tle se ratwe haholo. Nnetefatsa hore tseo o di rekisang di fihlelle boleng bo phahameng, mme di be makgethe. Bareki ba tla dula ba o hopotse, mme ba kgutlele ho tla reka ho wena.

O ka nna wa hloka thuso kgwebong ya hao ha e ntse e hola. O ka hloka batho ba rekisang, ba tsamaisang dihlahiswa le ho thusa ho di etsa. Etsa dikamano tse ntle tsa dipuisano le basebetsi hore o tle o fihlelle tseo o di rerileng. Se dule ka kantorong, e tswa o kopane le bareki ba hao. Fumana hore na ba tla thabela eng kapa ha ba thabele eng. Haeba bareki ba na le ditletlebo kapa dikeletso di ngole fatshe kapele, mme o di phethise ka nako ha o kgona. Ho ba le kgwebo ke ntho e boima, mme ha o ka e tlohela ke bona bothata ba pele. O ke ke wa atleha. Borakgwebo ba bangata ba atleha ka ho ithuta ka diphoso tsa bona.

[E qotsitswe le ho lokiswa ho tswa makasineng wa *Bona*, Pherekong 2011]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: THUTAPUO LE TSHEBEDISO YA PUO

POTSO YA 3

TEMA YA 1

Bala tema ena e latelang ka hloko o nto araba dipotso tsa thutapuo tse thehilweng hodima yona.

Ke nako ya lehlabula mme naha le yona e tala, e bonahatsa dipalesa tse ntlentle, ka mebala e kgahlang pelo ya motho le wona monko o monate wa tsona. Batho le bona ba lahlile dikobo ebile ba phutholohile hoba hangata ho ye ho thwe, 'Lehlabula ha le tle kobo ya rona bafutsana'. "Samputi, o a o bona motse wane o thabeng, wa Namahadi, ke utlwile ka hlokwana la tsela hore hona motseng oo, ho tlo ba le mokete wa ho ntsha ngwana ka tlong, mme ke ne tla thaba haholo hore hosane ka Moqebelo, motsheare, re thobe re ntse re kgutsitse, re lebe teng. Ho thwe nama e tla be e le ngata, bashemane". Dikgobe o bua le metswalle ya hae.

"Ka mokgwa oo o ratang nama kateng, ebile o se o ntse o kwenya mathe; ekare o bua ka yona tjena, o e bonela haufinyane. Ke a kgolwa lebaka ke hoba mona sekolong ha le e fumane, ha e se maqa a mona a lakadisang motho feela nama. Empa ntho e ntshehisang ka wena, ke ye ke bone ha motho a o fa nama, o kwenya feela o sa ka wa botsa hore ke ya katse kapa ntja na. Ke sa ntse ke tla o jesa ya nakedi ka letsatsi le leng buti! etswe e monate ekare ya kgoho." Samputi o a mo tsheha.

"Mamela mona wena Samputi, jwala bona ha ke rate ho bua ka bona! Re tla kgutla moo mpa tsa rona di kgotshe, re bo jele ka mpa tse pedi! O bona jwang wena wa mphato, Lehwere? Ke yona ntho eo nka utlwanang le lona ka yona eo thaka! Ke motho wa leting nna, e seng dikhokhakhola (*coka-cola*) tse mona tsa lona, dino tsa basadi, le hoja kajeno le bona basadi ba se ba fetohile, ba eja dijo tsa marena le rona, ke bolela jwala."

"Oho! wa kgadisa letahwa le leholo le ratang ba Kgaeyane bo! Na o a bo rata jwala wena Lehwere? Ke hore o se o bile o itshehisa bohata! Ho thwe motho ke jwala mpolaye! Matlo a thitelo a be a phomotse, ke a kgolwa mane Mashayeng moo o tswang teng, ha ho mabele a Sesotho, thabisa dihoho, ho thabisa ba neng ba hlona, ba panyapanya sa mekoko e sa tsebe moo e tswang."

[E qotsitse le ho lokiswa ho tswa bukeng ya *Methaka*, Thulo, DP, 1992:115–116]

- 3.1 Lentswe le ngotsweng ka botsho polelong ena, 'Batho le bona ba **lahlile** dikobo,' le bontsha *lekgate lephethi*. Ngola dipolelo tse latelang ho lekgate lephethi.
- 3.1.1 Ho na le mokete motseng wa Namahadi. (2)
- 3.1.2 Basadi ba kajeno ba a fetoha. (2)
- 3.2 Lentswe lena '*motsana*' le bontsha nyenyefatso ya lentswe '*motse*'. Sebedisa lentswe lena '*mokete*' le se le bontsha nyenyefatso polelong eo o tla ipopela yona. (2)
- 3.3 'Ke hore o se o **itshehisa** bohata.' Lentswe le ntshofaditsweng le sebopehong sa **boiketsi**. Ngola dipolelo tse latelang hape, empa o fetolele leetsi le ka masakaneng sebopehong sa **boiketsi**.
- 3.3.1 Lehwere o rata ho (thaba) ka jwala, dijo tsa marena. (2)
- 3.3.2 Samputi o tla (jella) nama ya nakedi kaha e le monate. (2)
- 3.4 Fana ka mahlalolsonngwe/disinonimi tsa mantswe a ntshofaditsweng. Ngola karabo feela.
- 3.4.1 Ke tla **thaba** haholo ha re tswa re kgutsitse ho ya moketeng. (2)
- 3.4.2 Naha e tala e bonahatsa **dipalesa** tse ntle. (2)
- 3.5 Ipopele dipolelo tse pedi tseo ho tsona o totobatsang meelelo e mmedi e sa tshwaneng ka lentswe lena, '*thaba*'.
- 3.5.1 *thaba* > (2)
- 3.5.2 *thaba* > (2)
- 3.6 Maelana ana: '*Re bo jele ka mpa tse pedi*' a hlalosa Kgetha karabo e nepahetseng. Ngola tlhaku ya alfabete feela.
- A Ba nwele jwala ba Sesotho hanyenyane feela.
- B Re ne re tahlilwe.
- C Re kgotse nama.
- D Ha ho karabo e nepahetseng ho tse boletsweng. (2)

- 3.7 Maelana ana: *'Ke utlwile ka hlokwana la tsela'* a hlalosa Kgetha karabo e nepahetseng. Ngola tlhaku ya alfabete feela.
- A Samputi o utlwile ka motswalle wa hae hore ho na le mokete wa ho ntsha ngwana ka tlong.
- B Samputi o utlwile ka bobare hore ho na le mokete wa ho ntsha ngwana ka tlong.
- C Samputi o utlwile ka Lehwere hore ho na le mokete wa ho ntsha ngwana ka tlong.
- D Ha ho karabo e nepahetseng ho tse boletsweng. (2)
- 3.8 Kopanya dipolelo tse latelang ka lekopanyi le ka masakaneng ho etsa polelo e le nngwe.
- Lehwere o rata jwala haholo. O nwele ba Kgaeyane. (ebile) (2)
- 3.9 Lentswe lena *'basadi'* le supa botshehadi ba *'banna'*. Fana ka botshehadi ba mantswe a latelang, mme o a sebedise dipolelong tseo o tla ipopela tsona.
- 3.9.1 bashemane (2)
- 3.9.2 marena (2)
- 3.10 Mantswe a ntshofaditsweng polelo ena, ***'Lehlabula, ha le tle kobo ya rona bafutsana'*** ke mabitso. Sebediswa mabitso a latelang dipolelong tseo o tla ipopela tsona.
- 3.10.1 nama (2)
- 3.10.2 basadi (2)
- 3.11 Lentswe ***'thabeng'*** polelong ena: *Namahadi e bonahala hantle ha o le thabeng*, ke lehlalosi la sebaka/tulo. Fetolela lentswe le ka masakaneng sebopehong sa lehlalosi la sebaka/tulo. Ngola karabo feela.
- Ke a kgolwa mane (motse) wa Mashaeng moo o tswang teng, ha ho matlo a thitelo. (1)
- 3.12 Polelong ena, *'Ha ke rate ho bua ka jwala bona,'* ho sebedisitswe tatolo/kganyetso. Ngola dipolelo tse latelang o se o di ngotse kganyetsong/tatolong.
- 3.12.1 Matlo a thitelo a phomotse. (2)
- 3.12.2 Ke nako ya lehlabula. (2)
- 3.13 Polelo ena, *'Na o a bo rata jwala wena Lehwere?'* e sebopehong sa potso. Fetolela polelo ena e latelang sebopehong sa potso. Qala polelo ya hao ka lentswe lena, 'na'.
- Basadi ba kajeno ba rata jwala. (2)

3.14 Lokisa polelo ena ka lehokedi le nepahetseng.

Le ha jwala bo ratwa ke banna tjena, ba qhala malapa.

(1)

TEMA YA 2

Boha tema ena, mme ha o qetile o arabe dipotso tse e latelang:

3.15 Sehlahiswa se bapatswang temeng e ka hodimo ke sefe?

(1)

3.16 Papatso ee e etseditswe bomang? Hobaneng o nahana hore e etseditswe batho bao?

(4)

3.17 Bolela ntho e le nngwe feela eo sehlahiswa se bapatswang mona se ka se etsang ho ya ka papatso eo.

(2)

3.18 Bukana eo mosadi a e tshwereng letsohong ke ya eng, ho ya ka kutlwisiso ya hao?

(2)

- 3.19 Dijo tse ka sekotlolong ke eng? (1)
- 3.20 Bala tema ena hape, ebe o lokisa diphoso tseo o di bonang tsa matshwao a puo, mopeleto, puo tse ding le ho arohana le ho kopana ha mantswe moo a sa lokelang.

TEMA YA 3

Ke ne ke ntsha tjelele setsing sa Mabenkele bankeng ya ka. e ne e le ka hora ya botshilela, mme moo ho ne ho e na le banna ba ba bedi. Ha ke fihla motjhining, ke ile ka ifumana ke le bothateng hobane tjelele ya ka e ne e so kene, yaba ke ntsha mohala wa ka ke letsetsa mme. Ha ke ntse ke letsa ho ile ha fihla kgarebe e ka bang dijara tse mashome a mabedi e tlo ntsha tjelele. Karete ya hae e ile ya hanella ka motjhining. Ya ba monna e mong o leka ho mo thusa? Athe monna eo ke skelem, o a mo qhekanyelletsa. Ka ho panya ha leihlo ke ha molebedi wa banka a fihla ho thusa kgarebe eo

(10)

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 60

KAROLO YA D: DINGOLWA (PALEKGUTSWE)

1. **BOKGELEKE BA SESOTHO – RM Moeketsi**
2. **PELONG YA KA – SM Mofokeng**

Ditaelo:

- Dipotso di botsitswe dibukeng tse PEDI, e leng **Bokgeleke ba Basotho le Pelong ya ka**;
- Kgetha, mme o arabe potso e le NNGWE feela bukeng eo o ithutileng yona;
- Potso ya 4 le Potso ya 5 di botsitswe bukeng ya 'Bokgeleke ba Basotho', athe
- Potso ya 6 le Potso ya 7 di botsitswe bukeng ya 'Pelong ya ka'.

POTSO YA 4: **BOKGELEKE BA SESOTHO – RM Moeketsi**

Bala qotso ya tshomo ena ebe o araba dipotso tse itshetlehileng hodima pale kaofela ha yona.

Ya na ya re e le monna a na le baradi ba babedi e le Kgubetswana le Talane. Yaba Kgubetswana o a nyalwa. A lokisetswa a ba a lauwa ke ba baholo. Ba mo jwetsa hore o tla kopana le mehlolo le meeka moo a yang teng, mme a se tshoswe ke mehlolo eo a tla e bona tseleng. Yaba Kgubetswana o tsamaya, o ya bohadi a innotshi. O tsamaile, ha a se a le hole a bona Nketjwane. Yaba Nketjwane o re: 'Hela Kgubetswana a ko tle le kwano bo! Yaba o a ya. Ha a fihla a fumana Nketjwane a sa bonahale mahlo ka lebaka la dithoko le melaka.

Nketjwane a re: 'A ko nnyeke mahlo ana, ke tle ke bone.' Yaba Kgubetswana o a shebasheba, o a belaela feela a mo nyeka, mahlo a ba a hlaha. Nketjwane a re: 'Kgubetswana, mamela tayo ya ka ya bohlokwa ke ena, mme o etse ho ya ka yona. Ke a tseba hore o tseleng e yang bohadi mme o tlo kopana le mehlolohlolo tseleng. Ha o tloha mona o tlo tshela dinoka tse tharo. Nokana ya pele ke ya madi mme yona e kgubedu tlere! Ha o fihla ho yona o se ke wa kgotsa kapa hona ho makala. O fihle o tshele o sa re letho. Hobane o e tshele o tla tsamaya o kopane le e nngwe ya diboko di nyeunyaka, mme ha o fihla o se ke wa tsota kapa wa dikadika, o tshele o sa re letho. O tsamaye o fihle nokeng ya thepa, ha o fihla thepeng moo o se ke wa kgahlwa le ha e ka ba eng.

- 4.1 Monna eo ho buuwang ka yena tshomong ee o ne a na le baradi ba ba kae? (1)
- 4.2 Bolela lebitso la e mong wa baradi ba hae ntle ho Kgubetswana. (1)
- 4.3 Bolela mohlolo wa pele oo kgubetswana a kopaneng le wona tseleng hoba a tlohe lapeng. (2)
- 4.4 Hobaneng ha batho ba ne ba laya Kgubetswana pele a ka nka leeto? (2)
- 4.5 Ho ya ka wena, molaetsa oo mongodi a re fang wona ka tshomo ee ke ofe? (2)
- 4.6 Hlalosa lebaka le neng le etsa hore Nketjwane a se bone hantle mahlong? (2)
- 4.7 Bolela hore ke **NNETE** kapa **MAFOSI** hore Kgubetswana o ile a thusa Nketjwane kopong eo a mo kopileng hore a mo etse yona? Tshehetsa karabo ya hao. (3)
- 4.8 Bolela mefuta e meraro ya dinoka tseo Kgubetswana a neng a tla di tshela? (3)
- 4.9 Nketjwana o ile a laya Kgubetswana hore a se etse eng ha a fihla nokeng ya ho qetela? (2)
- 4.10 Fana ka lebaka le pakang hore ditaba tsa tshomo ena ha se nnete e ka etsahalang? (2)
- [20]**

POTSO YA 5: **BOKGELEKE BA SESOTHO** – RM Moeketsi

Bala qotso ena ebe o araba dipotso tse itshetlehleng hodima pale kaofela ha yona.

Ngwetsi ya dumela feela e tshositswe haholo ke mesebetsi ena ya mmae. Jwale matsalae o ba oma ka thupa e sootho, mme ba tsoha kaofela. Yaba o re ho ngwetsi: 'Ha ke re o bone hantle hore ke entse jwang? E ntsho ke ya ho shwesa mme e sootho yona ke ya ho tsosa. Ngwetsi ya dumela. Yaba matsale o neha ngwetsi dithupa tseo ka bobedi hore a leke mme yena a kena sehlopheng sa baloi. A tla a hlollwa ngwana batho! Yaba ngwetsi e ba oma ka thupa e ntsho, ba robala kaofela. Yena a ema moo a le mong, a ba tlohela ba le jwalo a le tipatipa ho boela hae.

Ha a fihla monna a mmotsa hore na o tswa kae, mme ngwetsi ya bolella monna hore ha e sa le mme wa monna a mo tsamaisitse bosiu kaofela ho mo ruta mekgwa ya hae. Jwale ke e tseba kaofela mesebetsi ya hae. Motseng mona, matlong a mang ho fumanwa banna feela, basadi ba le siyo ha ho a mang ho fumanwa basadi feela, banna ba le siyo hobane bongata ba banna le basadi ba mangopeng kwana le mme matsale. Ba etsa mesebetsi ya bosiu e nyonyehang. Yaba ba ya moreneng ho ya bolela seo ngwetsi e se boneng.

- 5.1 Fana ka sehlooho sa tshomo ena e hlahellang temeng e ka hodimo? (1)
- 5.2 Bolela mosebetsi o mobe o neng o etswa ke matsale wa ngwetsi eo ho buuwang ka yona mona temeng? (1)
- 5.3 Matsale eo o ne a etsa mosebetsi oo o mobe le bomang? (1)
- 5.4 Mosebetsi oo o mobe o ne o etsuwa nakong efe ya letsatsi? (1)
- 5.5 Bao ba neng ba etsa metsebetsi ee ba ne ba kopanela tulong efe? (1)
- 5.6 Ke sebopuwa sefe sa mehlolo se neng se sebediswa ke mosadi eo? (1)
- 5.7 Bala polelo e latelang, mme o bolele hore ke **NNETE** kapa **MAFOSI** mme tshehetse karabo ya hao:
- Monna wa ngwetsi ee o ne a tseba ka mosebetsi o mobe wa mme wa hae. (3)
- 5.8 Ditaba tsee tse neng di etswa ke matsale wa ngwetsi di fihlile jwang ho morena? (2)
- 5.9 Morena o ile a etsang hoba a utlwe ditaba tseo? (2)
- 5.10 Ha ebe e ne e le wena ya swabisitseng matsale ka ho hlahisa sephiri sa hae sa boloi, o ne o tla etsa jwang ka ha o ne o ntse o dula le yena? (2)
- 5.11 Hlalosa ka botlalo hore dithupa di ne di sebediswa ka tsela e jwang. (4)
- 5.12 Obe o latile ngwetsi ho kae? (1)

[20]

POTSO YA 6: *PELONG YA KA* – SM Mofokeng

Bala qotso ena ebe o araba dipotso tse itshetlehleng hodima pale kaofela ha yona.

E ne e se e le mariha ka kgwedi ya Mmesa, ke ho re ha ho qala ho bata ka nnete. Ke ne ke tsohile hoseng hona letsatsing leo le ha e ne e le letsatsi la phomolo, ke ho re le leng la ana ao bana ba rona ba seng ba a bitsa '*diholidei*'. Ke ne ke itokiseditse ho tihakela motswalle wa ka motseng wa Thwathwa. Ha ke kena ka tereneng, ka batla ke tlolela hodimo ha ke kopana le Diphapang, e mong wa bashemane bao ke hotseng le bona. Ke ne ke tloiswa ke hobane ho ne ho se ya tsebang moo a leng teng. E ne e se e le lekgolwa.

"He, banna, ka nnete mehlolo ha e so fele! Ekare moo ke seng ke bolailwe ke bodutu ba ho eta ke le mong ka tereneng ka moo, ka tla bo tloswa ke wena hara batho?" Ke moo he ntjhanyana. Wa tla wa hola bo! Bona ditetswana! Ka nnete mme Mmadiphapang o sa tla makala mohla a o bonang. He, monna, o ke o etse o yo hlaha hae hle!"

- 6.1 E ne e le nako efe ya selemo ha mopheti wa ditaba tse temeng a pheta taba tsa hae? (1)
- 6.2 Mopheti wa ditaba tsee o ne a itokiseditse ho tihakela mang le hona ya dulang hokae? (2)
- 6.3 Bolela lebitso la motho eo mopheti wa ditaba tsa tema a ileng a kopana le yena leetong la hae? (1)
- 6.4 Mopheti wa ditaba tsee o re o ile a batla a etsa jwang ha a bona motho eo o mmoletseng potsong ya 6.3? Hlalosa. (2)
- 6.5 Hobaneng ha mopheti wa ditaba a ile a bitsa motho eo ya kopaneng le yena 'ntjhanyana'? (2)
- 6.6 Mopheti wa tema o amana jwang le motho eo ya kopaneng le yena? (1)
- 6.7 Na ho teng molaetsa oo mongodi a o fetisetsang ho mmadi ka moqoqo oo? O hlalose. (3)

- 6.8 Bolela hore dipolelo tse latelang ke **NNETE** kapa **MAFOSI** o be o tshehetse karabo ya hao.
Ho na le motho ya neng a tseba moo Diphapang a neng a dula teng. (3)
- 6.9 Lebaka le neng le etsa mongodi hore a tjhake e ne e le lefe? (2)
- 6.10 O utlwisisang ka lentswe lena, '**ditetswana**'? (2)
- 6.11 Tikoloho eo mopheti wa tema a neng a le ho yona e ne le hokae? (1)
- [20]**

POTSO YA 7: *PELONG YA KA – SM Mofokeng*

Bala qotso ena ebe o araba dipotso tse itshetlehileng hodima pale kaofela ha yona.

Qetellong terene e a lla mme o bokella morwalo wa hao hobane seteishene seo e kenang ho sona ke sa heno. Ke neng o se bona pelong ya hao? Jwale nako e fihlile pelo ya hao e qala ho otlaka kapele. Terene ke eo e kena. Lebitso la seteishene ke leo. O a lebala. Le ngotswe hantle empa ho teng ho hong ho sa o kgotsofatseng. Le fetohile, ha le jwalo ka ha o ne o hlola o le bona pelong ya hao. Terene e a ema, o a theoha. O fumana e ka o hosele jwale. Ha o sa le tulong eo o neng o hlola o e bona pelong ya hao.

Keng na? Ho thotse haholo jwale. O utlwa maeba difateng, dinonyana le tse ding! Tjhe, o re mohlomong ke hobane o se o tlwaetse diteishene tse lerata haholo. O fihla hae o kopana le bana ba yang toropong. Ha o ba tsebe empa ke bao ba tlilo ho o dumedisa. Bona ba a o tseba. O kena motseng o fumana ho thotse ho itse tu! Matlo a fetohile ha a sa tshwana le pele. O fihla heno lapeng o makatswa ke matlo a fetohileng ka ha o qetelletse a ditswe ka mobu o moputswa. O fumana mmao le ntatao ba fetohile, moriri o mosweu o se o thuntse.

- 7.1 Bolela sehlooho sa moqopo qotsong e ka hodimo? (1)
- 7.2 Ke eng e neng e lla ha mongodi a tla bokella morwalo wa hae? (1)
- 7.3 Ke lebitso la eng leo mongodi a reng le ne le fetohile? (1)
- 7.4 Hobaneng ha a re lebitso leo le fetohile? (1)
- 7.5 Bolela mofuta o le mong wa nonyana e neng e utlwahala sefateng? (1)
- 7.6 Bana ba kopaneng le mongodi ba ne ba ya kae? (1)
- 7.7 Mongodi o ne a se a sa tsebe bana bao empa a tseba eng feela ya bona? (1)
- 7.8 Mongodi o makaditswe ke dintho dife tse pedi ha a bona matlo? Di hlalose. (4)
- 7.9 Lebaka le neng le etsa mongodi hore a tjhake e ne e le lefe? (2)
- 7.10 Bala polelo e latelang o nto bolela hore ke **NNETE** kapa **MAFOSI**, mme ebe o tshehetsa karabo ya hao. (3)
- Mongodi o ne a nkile leeto la ho ya ha motswalle wa hae. (3)
- 7.11 Hlalosa hore o utlwisang ka mantswe le ntshofaditsweng dipolelong tse latelang:
- 7.11.1 Terene e a lla mme o bokella **morwalo**. (2)
- 7.11.2 Moriri o mosweu o se o **thuntse**. (2)

[20]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA D: 20
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA 120